

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 9 Sayı: 42 Volume: 9 Issue: 42

Şubat 2016 February 2016

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

İNKA DEVLET TEŞKİLÂTI VE PAX INCAICA'NIN TEMELLERİ INCA STATE ORGANIZATION AND THE BASES OF PAX INCAICA

Mürsel BAYRAM*

Öz

Bu çalışmanın amacı, Güney Amerika kıtasında özgün bir medeniyet örneği olarak temayüz eden İnka İmparatorluğu'nun sofistike devlet sistemini ve İnka Barışı'nın (Pax Incaica) inşasına temel teşkil eden unsurları analiz etmektir. İnkaların devletleşme, siyasi egemenliklerini yayma ve ele geçirdikleri yerlerdeki insanları imparatorluk bünyesine entegre etme süreçleri incelendiğinde onları dünyanın diğer medeniyetlerinden ayıran birçok özelliklerinin olduğu görülmektedir. Medeniyetin en önemli göstergelerinden biri olan yolların inşası konusunda Roma İmparatorluğu'nu dahi geride bırakan İnkaların en dikkate değer özelliklerinden birisi, birçok bölgeyi savaşa başvurmadan egemenlik altına almış olmalarıdır. Bu noktada, İnkaların tipik imparatorlukların aksine entegrasyonist ve proto-milliyetçi olarak tanımlanabilecek bir yönetim anlayışına sahip oldukları görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Güney Amerika, İnka İmparatorluğu, Pax Incaica, Devlet Teşkilatı.

Abstract

This paper aims to analyse the sophisticated state system of the Inca Empire as an original example of civilisation in the continent of South America and the basic elements in the making of Pax Incaica. Considering their processes of building a state body, expanding their political hegemony and integrating conquered peoples, it is seen that they have a number of features making them different from other civilizations of the world. The Inca Empire made more roads than the Roman Empire did, which is a significant indicator of civilization. The most remarkable feature of the Incas is that they subjugated many regions without resorting to war. It is possible to assert that the Incas had an integrationist and proto-nationalist mindset of administration contrary to the typical empires of their time.

Keywords: South America, Inca Empire, Pax Incaica, State Organization.

GİRİŞ

Avrupalıların 15. yüzyılda dünyanın kendilerince "medenî olmayan" topluluklarını "keşfetmesi", küresel tarih yazımında Batı'yı merkeze oturtan bir üstünlük tavrını beraberinde getirmiştir (Şimşek, 2007: 16-17). Bu tavrın bir sonucu olarak gelişen Avrupa-merkezci tarih anlayışı doğrultusunda, milyonlarca yıllık insanlık tarihi içerisinde daha çok Batı'nın yükselişine odaklanıldığı için dünya nüfusunun çoğunluğunu oluşturan diğer kıtalardaki medeniyetler marjinalleşerek tarihte hak ettikleri yeri alamamışlardır (Ponting, 2012). Bunlardan biri de İnkalardır.

Güney Amerika'nın batı bölümündeki And Dağları'nda yükselen İnka İmparatorluğu, 14. yüzyıldan itibaren genişlemeye başlayıp 16. yüzyıl ortalarındaki İspanyol işgaline kadar hüküm sürmüş önemli bir medeniyet merkezidir (Somervill, 2009: 9). "İnka" kelimesi hem imparatorluğun çekirdeğini teşkil eden etnik grubu hem de devletin en tepesindeki ismi (imparatoru) tanımlamaktadır. İnka İmparatorluğu'nun özgün adı, "dört birleşik bölge" anlamına gelen *Tavantinsuyu*'dur. Başkenti ise bugün Peru sınırları içerisinde kalan Kuzko (Cusco) şehridir.

Latince "barış" anlamına gelen *pax* kelimesi, daha ziyade imparatorluk hüviyetindeki devletlerce geniş bir coğrafyada tesis edilen uzun soluklu barış ve istikrar dönemlerine atfen ve sözü edilen devleti nispeten yüceltici bir nitelik arz eden *Pax Romana* (Roma Barışı), *Pax Ottomana* (Osmanlı Barışı), *Pax Americana* (Amerikan Barışı) gibi tabirlerle birlikte kullanılmaktadır. Bu anlamda *Pax Incaica*, İnkaların hüküm sürdükleri coğrafyada tesis ettikleri nisbi istikrar ve refah dönemini simgelemektedir.¹ *Pax Incaica*, İnka İmparatorluğu'nun son derece sistematik devlet yapılanmasından ve çok geniş bir coğrafyada farklı etno-kültürel unsurları imparatorluğa entegre edebilmiş olmasından kaynaklanmaktadır. Bittabi böyle bir başarının tarihî temellerinin olmaması düşünülemez.

1. Bölgedeki İmparatorluk Geleneği: Tivanaku ve Vari İmparatorlukları

Güney Amerika'da İnkalar'dan önce de merkezî olarak yönetilen ve toprak elde etme yoluyla genişlemeye dayanan imparatorluklar var olmuştur. M.Ö. 10. yüzyılda önemli bir siyasi ve dinî merkez olarak ortaya çıkan Çavin, bu anlamda bir imparatorluk geleneğini temsil etmemekle birlikte, bölgedeki teokratik devlet geleneğinin başlatıcısı olarak kabul edilebilir (Kanō, 1979: 38). Bahsedilen genişlemeci

* Okutman, Ahi Evran Üniversitesi Rektörlük; Doktora Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü.

¹ Carr'a (2010: 128) göre *pax*'lı tabirler emperyalizmi övmenin kılıfı olarak da kullanılabilir.

imparatorluk geleneği ise Tivanaku ile başlamıştır. Tivanaku (*Tiahuanaco*), takriben M.S. 6. ve 11. yüzyıllar arasında bugünkü Bolivya, Peru, Arjantin ve Şili topraklarının bir bölümünün dâhil olduğu geniş bir alanda hüküm süren etkili bir imparatorluk merkezi haline gelmiştir. Tivanaku'nun en büyük başarısı, merkezden uzak birçok bölgeyi ticaret anlaşmaları yaparak veya güçlü dinî karakterini ve devlet kültürünü kullanarak savaşa başvurmadan kolonileştirebilmiş olmasıdır (McAndrews, Albarracin-Jordan ve Bermann, 1997: 67-83).

Aynı bölgede İnka öncesi dönemde ortaya çıkan bir diğer imparatorluk da Vari'dir. Tıpkı Tivanaku gibi 6. yüzyıla kadar küçük bir yerleşim birimi olarak kalan Vari, 6. ve 10. yüzyıllar arasında Güney Amerika'nın en büyük imparatorluk merkezlerinden biri haline gelmiştir. Yayılmacı bir politika izleyen Vari, And bölgesinin ilk fetihçi imparatorluğudur denilebilir. Vari, fethettiği bölgelerde farklı kontrol mekanizmaları kullanmıştır (Schreiber, 1992).

Hemen hemen aynı dönemlerde hüküm sürmüş olan Vari ve Tivanaku devletleri arasındaki siyasi ilişkiler ise, anakronistik olmakla birlikte, bir bakıma Soğuk Savaş döneminde Amerika Birleşik Devletleri ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği arasındaki ilişkileri andırmaktadır, zira iki imparatorluk, karşılıklı yıkıma yol açacağı endişesiyle birbirleriyle savaşmaktan çekinmişlerdir. Güney Amerika'nın bu iki güçlü imparatorluğu 12. yüzyılın ilk yarısında parçalanarak yerlerini küçük rakip krallıklara bırakmışlardır. Tivanaku ve Vari'nin miras bıraktığı imparatorluk geleneği, kendilerinden sonra ortaya çıkan rakip devletler arasında sivriyecek olan İnka İmparatorluğu'nun siyasal organizasyonu ve entegrasyon politikası üzerinde önemli oranda etkili olmuştur (McEwan, 2006: 42). Bu bakımdan İnkalar, bugünkü Peru topraklarında vücuda gelen nev'i şahsına münhasır kadim medeniyet silsilesinin son halkasını oluşturmuştur.

2. İnka İmparatorluğu'nun Siyasi-Tarihî Gelişimi

İnka devletinin tarihi, 13. yüzyıl başlarında efsanevî lider Manko Kapak ve beraberindekilerin Kuzko Vadisi'ne yerleşerek buradaki halkları egemenlik altına almaları ile başlatılmaktadır.² Manko Kapak'ın oğlu Sinçi Roka (takriben 1230-1260), 127 yıl yaşamasına rağmen Kuzko Vadisi'nin dışına çıkmamıştır. Sinçi Roka'nın yerine en büyük oğlu Manko Sapaka'nın geçmesi beklenirken, Loke Yupanki tahtın sahibi olmuştur. Çevre halklarla iletişim kurmaya çalışmasına rağmen etkisiz bir lider olarak hatırlanan Loke Yupanki'nin ardından tahtı Mayta Kapak devralmıştır (takriben 1320). Mayta Kapak, devletin siyasi ve askerî gücünü tahkim etmeye başlayan ilk güçlü lider olarak bilinmektedir. Onun halefi Kapak Yupanki ise ilk kez Kuzko Vadisi'nin dışına askerî sefer düzenlemiş ve kendisinden önceki İnka liderlerinin ikamet ettiği tapınaktan çıkararak ilk İnka sarayını inşa etmiştir. 89 yıl tahtta kalan Kapak Yupanki bir suikast sonucu hayatını kaybedince yerine İnka Roka geçmiştir (De Gamboa, 2007: 78-86). İnka Roka'nın başkent Kuzko'da Hanan (üst kesim Kuzkolular) ve Hurin (alt kesim Kuzkolular) ayrımı ile bir tür sınıf veya hanedan ayrışmasını başlattığı düşünülmektedir (Rostworowski, 1999).

İnka Roka'dan sonra devlet idaresini devralan oğlu Yavar Vakak, 96 yıllık hükümdarlığı süresince yaklaşık on kabileyi devletin bünyesine katmıştır. Ondan sonra takriben 1410 yılında tahta geçen İnka Virakoça'nın ise kendisinden önceki hükümdarlardan daha fazla fetihler yaptığı ve fethedilen halklar üzerine ilk resmî vergiyi koyduğu tahmin edilmektedir (Davies, 1995: 43).

Virakoça döneminde başkente yönelik Çanka istilasını bertaraf ederek kahramanlaşan ve akabinde babasının gayrimeşru oğlu Urko'yu öldürerek tahtı ele geçiren İnka Yupanki, İnka devletine altın çağını yaşatan hükümdar olarak bilinmektedir. 1438-1471 yılları arasında hüküm sürdüğü tahmin edilen İnka Yupanki, yaptığı fetihlerle devleti gerçek anlamda bir imparatorluğa dönüştürmüş ve sonrasında "dünyayı sallayan" anlamında Paçakutek (veya Paçakuti) lakabını almıştır. Bu dönemde fetihler nedeniyle devlet zenginleşmiş, başkentteki depolar altın ve gümüşle dolmuş; lüks saraylar, şaşıla tapınaklar, muhkem kaleler ve sistematik yollar inşa edilmeye başlanmıştır (Davies, 1995: 50-51.). İmparatorluk genişlediği için devlet teşkilâtı da bu dönemde daha sistematize hale gelmiştir (Rostworowski, 1953).

Paçakutek, oğullarından Amaru'nun tahta geçmesini isterken Paçakuti'nin generalleri Amaru'nun askerî kabiliyetlerini yeterli bulmadığı için kardeşi Topa İnka imparator olmuştur. Tupak Yupanki olarak da bilinen Topa İnka (1471-1493), komşu Çimu (Çimor) İmparatorluğu'nu ortadan kaldırmış ve devletin sınırlarını kuzeyde bugünkü Ekvador'dan güneyde Şili'nin kuzey ve Arjantin'in kuzeybatı bölümlerine kadar genişletmiştir. Bu sırada bazı bölgelerde baş gösteren isyanlar büyümeden bastırılmıştır. Topa İnka'nın halefi Vayna Kapak (1493-1525) da babası gibi devletin sınırlarını genişletmekle ilgilenmiştir. Vayna Kapak'ın ordunun başında sefere çıkması nedeniyle çok uzun süre Kuzko'ya uğramaması başkentte huzursuzluklara yol açmıştır. Ayrıca imparatorluğun sınırlarının genişlemesiyle birlikte doğal olarak bölgeler arası iletişim zorlaşmaya başlamıştır. Bu arada Fransisco Pizarro öncülüğündeki İspanyol askerlerinin gelişi ve beraberinde getirdikleri karahumma, veba veya suçiçeği nedeniyle çok sayıda yerlinin ve aynı zamanda İmparator Vayna Kapak ile diğer birçok İnka aristokratının ölmesi, İnka

² Bauer'e (1992) göre İnka Devleti'nin teşekkülü 11. yüzyıla kadar götürülebilir.

İmparatorluğu'nda derin bir krize yol açmıştır (Brundage, 1963: 261-269). Bu kriz aynı zamanda *Pax Incaica*'nın da sonu olmuştur. Vayna Kapak'ın oğulları Vaskar ve Atavalpa arasında taht kavgası başlamış; Atavalpa kardeşi Vaskar'ı öldürtürken İspanyollar da Atavalpa'yı ortadan kaldırmıştır. İspanyol işgaline karşı isyan teşebbüsleri olmuşsa da İspanyol askerleri silah teknolojisindeki üstünlükleriyle yerli direnişini kırmışlardır (Hemming, 1970). İnka İmparatorluğu fiilen 1533'te sona ermekle birlikte İspanyollar, işbirlikçi imparatorlarla İnka devletini nominal olarak 1572'ye kadar devam ettirmişlerdir (McEwan, 2006: 78-82).

3. İnka Devlet Teşkilâtı

İnkaları en özgün kılan özelliklerinden birisi devlet teşkilâtlarıdır. İnka Devleti, geniş bir coğrafyada farklı etnik gruplar üzerinde siyasî ve iktisadî hükümranlık tesis eden bir imparatorluktu. Devlet teşkilâtı son derece sistematik, hiyerarşik ve idealize bir niteliğe sahipti. Devletin başında, tanrısal olarak hükmetmeye yetkili olduğunu iddia eden Sapa İnka ünvanlı imparator bulunmaktaydı. Sapa İnka, güneş tanrısı İnti'nin neslinden geldiğine inanılan bir yarı-tanrı gibiydi. Sapa İnka, hayatta iken oğullarından birini, yaşına bakmaksızın, varis tayin ederdi. Ancak hanedan üyeleri bazen Sapa İnka'nın kararını tasvip etmeyerek başka bir prensin tahta geçmesini sağlayabilmekteydi. Sapa İnka'dan sonra devletin en nüfuzlu ismi Villak Umu ünvanını taşıyan dinî otoriteydi. Genellikle Sapa İnka'nın kardeşi veya başka bir yakın akrabası olan Villak Umu, savaş zamanlarında ordu komutanlığı da yapardı. Sapa İnka bazı durumlarda Villak Umu'nun yerine geçebilirdi (Trigger, 2003: 503).

Tavantinsuyu adından anlaşılacağı gibi devlet, *suyu* adlı dört bölgeye (Antisuyu, Kollasuyu, Kontisuyu, Çinkasuyu,) ayrılmıştı. Bugünkü eyaletlere benzeyen *suyular*, genellikle imparatorun yakın akrabaları arasından seçilen ve aynı zamanda imparatora hizmet eden bir danışma meclisinin üyesi konumunda olan *apular* (veya *apo*) tarafından yönetilmekteydi. Her bir *suyu*, *vamani* adlı vilayetlere bölünmüştü. Toplam 86 kadar *vamaninin* olduğu tahmin edilmektedir. Yetkililer tarafından kolayca ayırt edilebilmek için her vilayette farklı bir serpuş giyilirdi. Her *vamani*, vergi mükelleflerinin sayısına göre iki veya üç *sayaya* bölünmüştü.³ *Sayalar* ise bugünkü sülale kavramına yakın olan *aylu* adlı birimlerden oluşmaktaydı.

Vamanilerin başında *tokrikok* adlı valiler bulunmaktaydı. Liderlik kabiliyetlerine bakılarak seçilen *tokrikoklar*, idarî ve hukukî yetkilerle donatılmıştı. *Tokrikokların* yanında eş-vali veya gözlemci vali olarak adlandırılacak *tokoyrikuklar* da mevcuttu. Vilayet yönetimi, *kipukamayok* adlı muhasebeciler ile *miçok* adlı memurlardan oluşan bir yarı-bürokrasiyi ve desimal (onluk) sisteme göre örgütlenmiş *kuraka* adlı idarecileri ihtiva ediyordu. 10 bin hane reisinin başında bir *hunu kuraka*, 5 bin hane reisinin başında *piska varanka kuraka*, 1000 hane reisinin başında *varanka kuraka*, 500 hane reisinin başında *piska paçaka kuraka*, son olarak 100 hane reisinin başında bir *paçaka kuraka* bulunmaktaydı. Kurakalık, babadan oğula geçen bir görevdi. Kurakaların oğulları başkent Kuzko'ya getirilerek siyasî eğitimden geçiriliyordu. Bu çocuklar, babaları öldüğünde yerlerine geçiyor ve imparatorluğun yönetim anlayışına uygun politikalar izliyordular (Malpass, 1996: 39-40).

Kurakaların haricinde 50 hane reisinden sorumlu *piska çunka kamayok* ve 10 hane reisinden sorumlu *çunka kamayok* adlı herediter olmayan idareciler vardı. İnka ordusu da bu sisteme benzer bir şekilde organize edilmişti. Ordu komutanları genelde Sapa İnka'nın yakın çevresinden oluşurken ast düzeydeki subaylar kurakalar arasından seçilmekteydi. Dolayısıyla kurakalar sorumlu oldukları insanların hem mahallî idarecisi hem de askerî önderi konumundaydılar (McEwan, 2006: 112-127).

4. Pax Incaica'nın Temelleri

En geniş sınırlarına ulaştığı dönemde yüzölçümü 2 milyon km²'ye ulaşan ve tahminen 12 milyon⁴ insana hükmeden İnka İmparatorluğu, bir asırdan daha kısa bir sürede inşa edilmiştir. Büyük İskender'in, Cengiz Han'ın, Timur'un veya Yavuz Sultan Selim'in cihangirliklerine nazaran İnka fetihlerinin mütevazı kaldığı iddia edilebilir ancak ok, mızrak, sapan gibi basit silah teknolojisini kullanan İnka ordularının dağlık arazilerden sahillere, ormanlık alanlardan çöller kadar çok geniş bir coğrafi çeşitliliğin olduğu bir bölgede bunu başarabilmiş olmaları dikkate şayandır. Daha da önemlisi, İnka İmparatorluğu'nun fethettiği yerlerde yaşayan insanları başarılı bir şekilde bünyesine entegre edebilmiş olmasıdır (Malpass, 1996: 31).

İnka İmparatorluğu'nun kısa sürede genişleyebilmesini mümkün kılan en önemli faktör, disiplin ve lojistik bakımından etkili bir askerî güce sahip olmasıdır. İnka ordusunun personel sayısı 35,000 ile 140,000 arasında değişmekle birlikte her halükarda rakiplerinden üstündü (McEwan, 2006: 127). Kilit noktalara inşa edilen ve sürekli dolu tutulan *tampu* adlı büyük gıda ve silah depoları ile orduya önemli bir lojistik destek sağlanırken askerlerin geçiş güzergâhındaki yerleşim birimlerine zarar vermesinin de önüne geçilmiştir. Ordunun harekât kabiliyetini artıran bir diğer faktör ise yollardır. İnkalar, bugünkü Ekvador'un kuzeyindeki dağlık arazilerden Şili'nin Büyük Okyanus kıyısındaki çöllerine kadar uzanan, dönemin en uzun (23,000 km'den fazla) yol ağını inşa etmişlerdir. Yollarıyla meşhur olan Roma İmparatorluğunun dahi İnkaların uyguladığı disiplini ve yöntemi uygulamadıkça böylesine sarp arazide bu kadar uzun yollar inşa

³ İnka vilayetlerinin etno-kültürel sınırlara göre bölündüğü yönünde çalışmalar da mevcuttur. İnka vilayetlerinin niteliği konusunda detaylı bir tartışma için bkz. Gonzales (2011: 79-107).

⁴ Nüfus tahminleri 10 milyon ile 16 milyon arasında değişmektedir. Bkz. McEwan (2006: 95-96).

etmeyi başaramayacağı iddia edilmektedir (MacCormack, 2007: 208). UNESCO tarafından Haziran 2014'te Dünya Mirası listesine (whc.unesco.org/en/list/1459) de dâhil edilen bu muazzam yol ağı, bölgeler arası iletişim, ulaşım ve ticarete hizmet ettiği kadar fetihleri de kolaylaştırmıştır. Askerî lojistik için hayati önem taşıyan *tampular* ve mahallî idare merkezleri genellikle bu yollar boyunca kurulmuştur (Hyslop, 1984).

İnkalar, hükümler oldukları sürenin çoğunu savaşarak geçirmemiş ve her bölgeyi savaş yoluyla fethetmemiştir. Biyoarkeolojik çalışmalar, Huanuco Pampa gibi bazı bölgelerde hiç silah izine rastlanmadığını göstermektedir (Andrushko, 2007: 147). İnkalar, fetih yoluyla daha fazla toprak ve kaynağın yanı sıra daha fazla asker ve işgücü elde etmeyi amaçladıkları için pragmatik olarak öncelikle diplomatik yollara başvurmuşlardır. İmparatorluğa katılmaları istenen gruplara elçiler ve hediyeler gönderilerek gönüllü tabiiyetin kendilerine ne gibi faydalar sağlayacağı anlatılmaya çalışılırdı. Teslim olup imparatorluğa tabi olmayı kabul ettikleri takdirde derhal kendilerine çok miktarda yiyecek, giyecek ve lama sürüsü hediye edilirdi. Bu yöndeki diplomatik girişimlerin önemli bir kısmında başarı sağlanmıştır. Bunun haricinde, İnkaların askerî üstünlüğünü görenek kendiliğinden tabi olmayı kabul eden gruplar da söz konusudur. Örneğin, İnka ordusu Kolları hezimete uğrattınca mücavir Lupakalar gönüllü olarak İnka İmparatorluğu'na katılmıştır (McEwan, 2006: 129-130).

İnka İmparatorluğu, imparatorluğa dâhil edilen bölgelerde hâkimiyet tesis etmek için "kontrol mozaığı" olarak tanımlanan farklı askerî, siyasî, ekonomik ve ideolojik stratejilerden istifade etmiştir (Schreiber, 1992). Söz konusu stratejiler, fethedilen bölgenin konumuna, siyasî-askerî gücüne, kaynak potansiyeline ve isyan ihtimaline göre değişiklik arz etmiştir (Andrushko, 2007: 10). İmparatorluğun merkezine yakın olan bölgeler doğrudan kontrol edilirken merkezden uzak bölgelerde dolaylı yönetim olarak yorumlanabilecek mekanizmalar işletilmiştir. Aztekler'de de buna benzer bir stratejinin uygulandığı bilinmektedir (Joyce, 2003: 68). Fakat İnka İmparatorluğu'nun, konfederatif nitelikteki Aztek İmparatorluğu'na nispeten daha merkezîyetçi ve totaliter olduğu görülmektedir (Kulmar, 2010: 137-149).

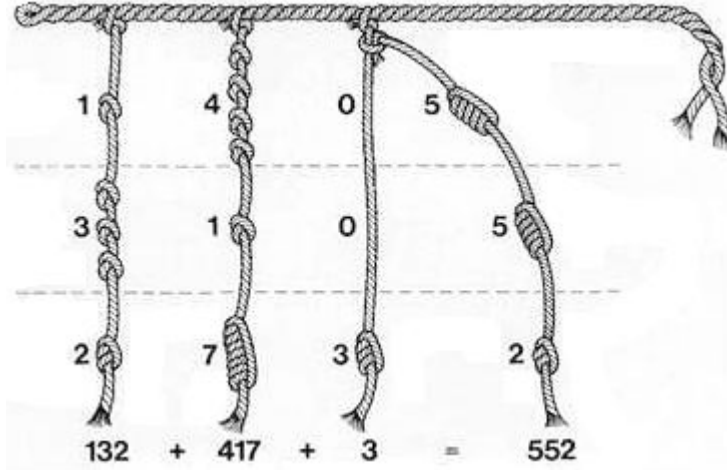
İnkalar, kendilerinden önceki Tivanaku ve Vari imparatorluklarının yaptığı gibi, genişlemelerini meşrulaştırmak ve ele geçirdikleri topraklarda yaşayan halkın devlete sadakatini sağlamak için dinî unsurlardan azamî ölçüde yararlanmışlardır (Conrad ve Demarest, 1984: 91). İnkaların "devlet dini"ni ideolojik bir aygıt olarak kullanmaları, rakipleri karşısında üstünlük kazanmalarına ve kısa zamanda geniş bir coğrafyayı ele geçirmelerine yardımcı olmuştur (Conrad ve Demarest, 1984: 4). Bu yönüyle İnka fetihleri, proselitist/din yayıcı nitelikteki ilk dönem Arap-İslam fetihlerine benzetilmektedir (Belaunde, 1908: 74). İnkalar, başta yaratıcı tanrı olarak gördükleri Virakoça olmak üzere, And bölgesinde yaygın olarak tapınılan güneş tanrısı İnti gibi kültleri yüceltmişlerdir. Bugünkü Arjantin ve Uruguay bayraklarında dahi İnti ile bağlantılı güneş sembollerinin yer alması İnkaların ortak dinî unsurlardan yararlanma bakımından ne derece etkili ve kalıcı olduklarını göstermektedir. Diğer taraftan İnkalar, İnka tanrılarının üstünlüğünü kabul ettikleri sürece insanların kendi tanrılarına tapınmalarına imkân tanımıştır. Hatta farklı etnik grupların tapındığı kutsal objeler başkent Kuzko'ya getirilerek bir panteon oluşturulmuştur (McEwan, 2006: 137). Bir bakıma, üst dinî kimlik korunmak kaydıyla alt dinî kimliklerin yaşamasına müsamaha edilmiştir.

Hakeza ortak bir tarih bilincinin oluşturulması konusunda da benzer bir girişimin olduğu görülmektedir. Dokuzuncu Sapa İnka Paçakutek, imparatorluk bünyesine katılan bütün yeni bölgelerin tarihçilerini bir araya getirerek onların geçmişteki öncü şahsiyetlerini ve kayda değer başarılarını geniş levhalara resmettirmiş; ardından altınla süslenen bu levhaları Güneş Tapınağı'ndaki büyükçe bir salona koydurtmuştur. Bir anlamda imparatorluğun tarih müzesi veya kütüphanesi gibi işleyen bu salonda levhaları yorumlayabilecek uzmanlar görevlendirilmiştir (De Gamboa, 2007: 57-58). Böylece müşterek bir emperyal tarihî kimlik oluşturulmaya çalışılmıştır.

İnka İmparatorluğu, konuşma dili olarak Keçua'nın (*Quechua*) öğrenilip yaygınlaşmasını sağlamıştır. Nitekim bugün Peru'nun ikinci resmî dili olan Keçua, İnka İmparatorluğu'nun hüküm sürdüğü yerlerde en yaygın yerel dil olarak konuşulmaya devam etmektedir (Malpass, 1996: 35-36). Bununla birlikte yazı dili olmayan tek büyük uygarlık olarak bilinen İnkalar, kayıt tutmak için *kipu* (*quipu/kipu*) adlı düğümlü sicim demetlerini kullanmışlardır. Bunlar, imparatorluk sınırları içindeki sosyo-ekonomik faaliyetleri koordine etmek, bölgeler arası mal ve hizmet akışını kayıt altına almak, bölgelerdeki üretim miktarı, işgücü gereksinimi ve toplam nüfus miktarı gibi demografik verileri kaydetmek için kullanılmıştır. İnkaların *kipu* vasıtasıyla mükemmel yakın bir istatistik bilimi geliştirdiği ve bunun için *kipu* uzmanları yetiştirdiği belirtilmektedir (Araz, 1974: 334; Malpass, 1996: 54). Ancak *kipuların* sadece bir kayıt veya hesap aracı olmayıp ikili sayı sistemini kullanan ilkel bir bilgisayara benzediği, bu bakımdan üç boyutlu bir yazı dili olabileceği de tartışılmıştır.⁵ Konumuz açısından değerlendirildiğinde, *kipu* ve Keçua'nın yaygınlaşması ile farklı etnik-dilsel unsurlar arasında ortak bir dilin oluşturulduğu söylenebilir.

⁵ Kipular, ince bir sicim üzerine tutturulan ve sayıları 100 ile 1500 arasında değişebilen, üzerinde irili ufaklı düğümler bulunan daha ince sicimlerden oluşmaktaydı. Yün ya da pamuktan yapılan bu sicimlerin son derece karmaşık eğrilme, dokunma ve boyanma biçimleri olduğu, sicimlerin her birinin farklı yapı ve boya kodu taşıdığı keşfedilmiştir. Sicimlerin dönüş yönü, eğimi, demetteki sicimleri ana sicime bağlayan düğümlerin yönü gibi

Şekil 1: Kipu örneği

Kaynak: www.incaglosary.org

İnka İmparatorluğu, standart bir entegrasyon politikası uygulamamış ancak *mitima* adlı sistem ile isyan potansiyeli bulunan grupları devlete sadık grupların yaşadığı bölgelere tehcir etmiştir. İsyanları minimize etmesi bakımından *mitimanın Pax Incaica'nın* inşasında en etkili faktörlerden biri olduğunu söylemek mümkündür (Rowe, 1982: 93-117). *Pax Incaica'ya* katkıda bulunan bir diğer önemli unsur ise devlet ile vatandaş arasında mütakabiliyet esasına dayalı bir ilişkinin kurulmuş olmasıdır. Devlet, kendisi için çalışıp üretmeleri karşılığında insanlara mal ve hizmet temin etmiştir (Malpass, 1996: 31). Bu bağlamda, fethedilen bölgelerde toprak yeniden düzenlenerek üçte biri İnka devletine, üçte biri İnka dinine, kalan üçte birlik kısım ise orada yaşayanlara tahsis edilmiştir (McEwan, 2006: 133). Askerlik ve yol inşası gibi zorunlu kamu hizmetleri ise rotasyona dayalı bir işbölümü sistemiyle yürütülmüştür. *Mita* olarak adlandırılan bu sistem, aynı zamanda emek gücüne dayanan vergilendirme sistemini de ifade etmektedir (Murra, 1982: 237-262).

Toprağın yeniden taksimi, işbölümü ve devletin vatandaşların hemen bütün ihtiyaçlarını karşılaması göz önüne alınarak İnka İmparatorluğu'nun siyasal ve toplumsal örgütlenme bakımından "sosyalist" devletin ilk örneğini sunduğu öne sürülmüştür (Baudin, 1928). Devlet ile vatandaş arasında karşılıklı fayda ve yükümlülük prensibine dayanan bu yönetim anlayışını bölgenin sosyo-kültürel yapısıyla uyumlu bir pragmatizm olarak nitelendirmek daha makuldür. Bununla birlikte, kendine özgü yönleri nedeniyle İnka medeniyetini modern kavramlarla tanımlayıp kategorize etmenin güç olduğunu da belirtmek gerekir.

SONUÇ

Kurulduğu bölgede kendisinden önce vücuda gelen teokratik ve yayılcı devlet geleneğini miras alan İnka İmparatorluğu, aynı şekilde dine dayalı bir hâkimiyet telakkisi geliştirmiştir. İnka imparatorunun dinî karakteri ve İnka devletinin temsil ettiği kült, genişleme faaliyetlerinde ikna unsuru olarak kullanılmıştır. Bir diğer yayılma gerekçesi ve ikna unsuru ise ekonomik refah vaadidir. Bu bağlamda *Pax Incaica'yı* karakterize eden en önemli unsur, her zaman askerî güce başvurulmayıp diplomasiden de azamî ölçüde istifade edilmiş olmasıdır.

İnkaları en özgün kılan özellikleri sistematik devlet teşkilâtı ve başarılı entegrasyon politikalarıdır. Desimal sisteme dayanan devlet teşkilâtı, eyaletlerden (*suyu*) en küçük aile örgütüne (*ayllu*) kadar son derece hiyerarşik ve idealize bir şekilde işletilmiştir. Fethedilen yerlerdeki halkların liderleri İnka idaresinde istihdam edilerek mevcut sosyo-politik yapı muhafaza edilmeye çalışılmıştır. Diğer taraftan isyan potansiyeli bulunan gruplar, devlete sadık grupların yaşadığı yerlere göç ettirilerek müesses düzenin tehdit edilmemesi amaçlanmıştır. Buna benzer bir iskân politikasının Osmanlı Devleti tarafından da tatbik edildiği bilinmektedir.

İnka İmparatorluğu, etno-kültürel farklılıklara izafi bir müsamaha göstermekle birlikte, modern ulus-devlet mantığına benzer biçimde, imparatorluk sınırları dâhilinde ortak bir kültürel kimlik oluşturmaya da çalışmıştır. Üst-kimlik olarak tanımlayabileceğimiz bir İnka kimliği oluşturmaya yönelik girişimler özellikle din, dil ve tarih alanlarında görülmüştür. Burada en dikkat çekici husus, İnka yönetici elitinin kendi etnisitelerinin kültürel unsurları ile diğer etnik gruplara ait kültürel unsurları harmanlayarak bir standartlaşmaya gitmiş olmalarıdır. Halen Güney Amerika'nın birçok ülkesinde İnkalara ait siyasî, dinî ve lengüistik unsurların kullanılıyor olması İnkaların entegrasyon politikalarının belli ölçüde başarılı olduğunu göstermektedir.

ayrıntılar, *kipuların* özgün bir yazı dili olabileceğini göstermektedir. Ancak İspanyol işgalciler, *kipuların* çoğunluğunu imha ettiği için bunlardan sadece 600 kadarı günümüze ulaşabilmiştir. Mevcut *kipular* ise henüz tam anlamıyla çözümlenip tercüme edilebilmiş değildir. Bkz. Conklin (1982); Quilter ve Urton (2002); Gürdilek (2003: 4-5).

Böylesine başarılı bir medeniyetin İspanyol işgaline mukavemet edememesinin en temel sebebi ise silah teknolojisinde İspanyollar kadar güçlü olmamasıdır. Ancak İnkaların, kendilerini “medenileştirme” misyonu ile gelenlerden daha fazla medenî değer sahibi oldukları söylenebilir. İspanyol işgaline katılanlardan Mansio Serra Leguizamon, İnkalar ile kendileri arasındaki “medeniyet” farkını şu sözlerle özetlemektedir: “[İnkalar] suçtan/günahtan ve hırstan o kadar azade idi ki yüzbinlerce peso değerindeki altın ve gümüşlerini kapısı açık evlerinde bırakabilirlerdi. Bu nedenle bizim hırsız ve zâni olduğumuzu anladıklarında bizden nefret etmeye başladılar” (Stirling, 1999: 140).⁶

KAYNAKÇA

- ANDRUSHKO, Valerie Anne (2007). *The Bioarchaeology of Inca Imperialism in the Heartland: An Analysis of Prehistoric Burials from the Cuzco Region of Peru*. PhD Dissertation. University of California.
- ARAZ, Nezihe (ed.) (1974). *Başlangıçtan Bugüne Dünya Tarihi*. İstanbul: Kaynak Kitaplar.
- BAUDIN, Louis (1928). *L'Empire Socialiste des Inka*. Paris: Institut d'Ethnologie.
- BAUER, Brian (1992). *The Development of the Inca State*. Austin: University of Texas Press.
- BELAUNDE, Victor Andres (1908). *El Peru Antiguo y Los Modernos Sociologos*. Lima: Imprenta y Libreria de San Pedro.
- BRUNDAGE, Burr Cartwright (1963). *Empire of the Inca*. Norman: University of Oklahoma Press.
- CONKLIN, William J. (1982). “The Information System of the Middle Horizon Quipus”. *Annals of the New York Academy of Sciences*.
- CONRAD, Geoffrey W. and DEMAREST, Arthur A. (1984). *Religion and Empire: The Dynamics of Aztec and Inca Expansionism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- DAVIES, Nigel (1995). *The Incas*, Colorado: University Press of Colorado.
- DE GAMBOA, Pedro Sarmiento (2007). *The History of the Incas*, der. Brian S. Bauer ve Vania Smith, Austin: University of Texas Press.
- GONZALES, César W. Astuhuaman (2011,9. “The concept of Inca province at Tawantinsuyu”. *Indiana*, Vol. 28.
- GÜRDİLEK, Raşit (2003). “İnkaların Sicimli Bilgisayarı”. *Bilim ve Teknik*, Temmuz 2003.
- HEMMING, John (1970). *The Conquest of the Incas*. London: MacMillan.
- HYSLOP, John (1984). *The Inka Road System*. New York: Academic Press.
- JOYCE, Arthur A. (2003). “Imperialism in Pre-Aztec Mesoamerica: Monte Alban, Teotihuacan, and the Lower Rio Verde Valley”, *Ancient Mesoamerican Warfare* içinde, ed. M. Kathryn Brown and Travis W. Stanton. CA: AltaMira Press.
- KANO, Chiaki (1979). *The Origins of the Chavin Culture*. Washington D.C: Dumbarton Oaks.
- KULMAR, Tarmo. 2010. “About the Comparison of the State Authority and Social Organization by Incas and Aztecs”. *Folklore*, Vol. 45 (02).
- MACCORMACK, Sabine (2007). *On the Wings of Time: Rome, The Incas, Spain, and Peru*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- MALPASS, Michael A. (1996). *Daily Life in the Inca Empire*. Westport: Greenwood Press.
- MCANDREWS, Timothy L.; ALBARRACIN-JORDAN, Juan ve BERMANN, Marc. (1997). “Regional Settlement Patterns in the Tiwanaku Valley of Bolivia”, *Journal of Field Archaeology*. Volume 24, No.1, Spring 1997.
- MCEWAN, Gordon F. (2006). *The Incas: New Perspectives*. Santa Barbara: ABC-CLIO.
- PONTING, Clive (2012). *Yeni Bir Bakış Açısıyla Dünya Tarihi*. Çev. Eşref Özbilen. İstanbul: Alfa Yayınları.
- QUILTER, Jeffrey and URTON, Gary (2002). *Narrative Threads: Accounting and Recounting in Andean Khipu*. Austin: University of Texas Press.
- ROSTWOROWSKI, María (1999). *Historia del Tahuantinsuyo*. Lima: Instituto de Estudios Peruanos.
- ROSTWOROWSKI, María (1953). *Pachacútec Inca Yupanqui*. Lima: Editorial Torres Aguirre.
- ROWE, John H. (1982). “Inca Policies and Institutions Relating to Cultural Unification”. *The Inca and Aztec States 1400–1800* içinde, ed. G. Collier, R. Rosaldo ve J. Wirth. New York: Academic.
- SCHREIBER, Katharina J. (1992). *Wari Imperialism in Middle Horizon Peru*. Ann Arbor: University of Michigan.
- SOMERVILL, Barbara A. (2009). *Great Empires of the Past: Empire of the Incas*. New York: Chelsea House.
- STIRLING, Stuart (1999). *The Last Conquistador: Mansio Serra de Leguizamón and the Conquest of the Incas*. Phoenix Mill. U.K.: Sutton Publishing.
- ŞİMŞEK, Ahmet (2007). “Türkiye’de Tarih Eğitiminin Ulusallığı ve Avrupa Merkezilik”. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Yıl 11, Sayı 1.
- TRIGGER, Bruce G. (2003). *Understanding Early Civilizations: A Comparative Study*. Cambridge: Cambridge University Press.

⁶ Stirling (1999: 140), Leguizamon’un İnkalar hakkındaki ifadelerini “romantik” ve “ütüpik” olmakla eleştirmektedir.